

POLILINGVALIZMNING PSIXOLINGVISTIK ASPEKTLARI

Buribayeva Gulruh

*O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti,
Lingvistika (koreys tili) magistratura bosqichi 1-kurs talabasi*

Ilmiy rahbar: Ph.D Po‘latjon Habitovich Omanov

Toshkent, O‘zbekiston

bakhtiyarovnagulruh00@gmail.com

Abstract. This article reveals the importance of multilingual knowledge in modern society and the need to introduce multilingual education. This article deals with the complexity of the process of development of polylingual personality, the influence of psychological factors on multilingual, the interconnection between linguistics and psychology. The components of the linguistic aspect of polylingualism and the essence of the concept of “psycholinguistics” are revealed. The article describes how language, speech, and comprehension correlate and interact with psychological processes. The results of theoretical generalizations of the subject and the importance of psycholinguistics are presented. The components of psycholinguistics and their significance are outlined. The stages of formation of psycholinguistics as science are investigated. The article substantiates the importance of developing a polylingual personality taking into account human psychological characteristics. Thanks to scientific conversation, it is shown that the understanding, processing and production of one and two languages in the human brain are significantly different from the same process in the brain of a multilingual man. These aspects are considered in view of the needs of multilingual education and to detect a number of psycholinguistic factors that are significant for the methodology of teaching several foreign languages.

Абстрактный. В данной статье раскрывается важность полиязычных знаний в современном обществе и необходимость внедрения полиязычного образования. В данной статье рассматривается сложность процесса развития полиязычной личности, влияние психологических факторов на полиязычие, взаимосвязь языкознания и психологии. Раскрываются компоненты лингвистического аспекта полиязычия и сущность понятия «психолингвистика». В статье описывается, как язык, речь и понимание коррелируют и взаимодействуют с психологическими процессами. Представлены результаты теоретических обобщений предмета и значение психолингвистики. Выделены компоненты психолингвистики и их значение. Исследуются этапы становления психолингвистики как науки. В статье обосновывается важность развития полиязычной личности с учетом психологических особенностей человека. Благодаря научной беседе показано, что понимание, обработка и производство одного и двух языков в мозгу человека существенно отличаются от того же процесса в мозгу многоязычного человека. Данные аспекты рассматриваются с учетом потребностей полиязычного

образования и выявления ряда психолингвистических факторов, значимых для методики обучения нескольким иностранным языкам.

Ключевые слова: *Язык, речь, психолингвистика, многоязычие, полилингвизм.*

Abstrakt. Ushbu maqola zamonaviy jamiyatda ko'p tilli bilimlarning ahamiyatini va ko'p tilli ta'limni joriy etish zarurligini ochib beradi. Ushbu maqolada ko'p tilli shaxsning rivojlanish jarayonining murakkabligi, ko'p tillilikka psixologik omillarning ta'siri, tilshunoslik va psixologiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ko'rib chiqiladi. Ko'p tillilikning lingvistik jihatining tarkibiy qismlari va "psixolingvistika" tushunchasining mohiyati ochib beriladi. Maqolada til, nutq va tushunishning psixologik jarayonlar bilan qanday bog'liqligi va o'zaro ta'siri tasvirlangan. Mavzuni nazariy umumlashtirish natijalari va psixolingvistikaning ahamiyati keltirilgan. Psixolingvistikaning tarkibiy qismlari va ularning ahamiyati ko'rsatilgan. Psixolingvistikaning fan sifatida shakllanish bosqichlari o'rganiladi. Maqolada insonning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ko'p tilli shaxsni rivojlantirish muhimligi asoslanadi. Ilmiy suhbat tufayli inson miyasida bir va ikki tilni tushunish, qayta ishlash va ishlab chiqarish ko'p tilli odamning miyasidagi bir xil jarayondan sezilarli darajada farq qilishi ko'rsatilgan. Ushbu jihatlar ko'p tilli ta'lim ehtiyojlarini hisobga olgan holda va bir nechta chet tillarini o'qitish metodikasi uchun muhim bo'lgan bir qator psixolingvistik omillarni aniqlash uchun ko'rib chiqiladi.

Kalit soʻzlar: *Til, nutq, psixolingvistika, multilingvalizm, polilingvalizm*

Polilingvalizm - shaxs yoki jamoaning bir nechta tillardan foydalanish va tushunish qobiliyatini anglatadi. Bu turli tillarni bilishdan tashqari turli kontekstlarda, muloqot qilishda, ifodalash va o'zaro ta'sir qilish uchun ushbu tillardan faol foydalanishni o'z ichiga oladi.

Psixolingvistika - tilning psixologik va kognitiv jihatlarini o'rganadi. Uning faoliyat sohasi odamlarning tilni qanday egallashi, foydalanishi, tushunishi va taqdim etishi, shuningdek, ushbu faoliyat bilan bog'liq aqliy jarayonlarga qaratilgan. Psixolingvistlar tilni rivojlantirish, tilni qayta ishlash, til buzilishlari, til va bilish o'rtasidagi munosabatlar kabi mavzularni o'rganadilar. Til va inson ongi o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni yaxshiroq tushunish uchun bu soha psixologiya, tilshunoslik, nevrologiya va boshqa tegishli fanlarning tushunchalariga tayanadi.

O'zbekiston ta'lim tizimi hozirda islohot bosqichida. O'zbekiston fuqarosining polilingval shaxsining rivojlanishiga erishish alohida ahamiyatga ega, chunki ko'p tillilik butun dunyo bo'ylab keng tarqalmoqda hamda bugungi kunning dolzarb ehtiyojiga aylanadi. Ko'p tillilik insonning o'zi uchun ham imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Biroq, eshitilgan va / yoki o'qilgan narsalarni sifatli talqin qilish sof leksik birliklarni bilish yoki til(lar) ning alohida tuzilmaviy elementlarining mos kelishi uchun yetarli emas. Bu kommunikativ ehtiyojlarni qondirish, adekvat idrok etish va h.k uchun yetarli emas va, eng muhimi, bu polilingval shaxs rivojlanishiga olib kelmaydi.

Ko‘p tilli muloqotning tabiatini hisobga olgan holda, til qobiliyatlari asosidagi aqliy jarayonlarni, tashqi va ichki ruhiy hodisalar ta‘sirini hisobga olish, bir nechta tillarni o‘zlashtirish va ulardan foydalanishning o‘ziga xos xususiyatlarini inobatga olish darkor. E‘tibor nafaqat o‘rganilayotgan tillar soniga, balki eng asosiysi, ko‘p tillilikning psixolingvistik jihatlariga ham qaratilishi muhim.

O‘zbek tili lug‘atida “ko‘p tillilik” “odamlar ko‘p yoki bir necha tillarda muloqot qiladigan holat” deya talqin etiladi, ko‘p tillilik bilan sinonim sifatida “multilingvallik” – bir nechta tillardan muqobil foydalana olish qobiliyati – atamasi ham ishlatiladi. Ilmiy ishimiz davomida asosiy diqqat polilinglavvikning metodik tomonlariga qaratilib, “polilingvallik”, “ko‘p tillilik” va “multilingvallik” atamalariga sinonim so‘zlar sifatida yondashamiz.

Asosiy vazifasi muloqot bo‘lgan til har tomonlamadir. Til – shaxsni boshqa tirik mavjudotlardan ajratib turuvchi yagona differensial xususiyat. Insonning dunyoni, hodisalarni, axborotlarni favqulodda talqin qilish qobiliyati til tufaylidir. Va nimaiki ma‘lum bo‘lsa, til sharofati bilan inson bilimini eng katta qiymatini tashkil etadi, chunki kognitiv faoliyat natijalari tilda to‘planadi va kelajak avlodlarga uzatiladi. Shu bois, til hodisasi ko‘plab olimlarning tadqiqot ob‘ektidir.

Asosiy qism

Muammo bo‘yicha adabiyotlarga nazar

Psixolingvistika falsafa fanidan ajrab chiqqan soha bo‘lib, dastlab Y.R. Kantor (J. R. Kantor) (1936) va N. Pronko (1946) asarlarida tilga olingan. Biroq, 1950-yillardan boshlab bu atama “psixolingvistika” tarzida keng qo‘llanilib, uning alohida fan sifatida rivojlanishi boshlandi. Hozirgacha deyarli barcha og‘zaki fan nazariyalari insonning kognitiv jarayonlarini faollashtirish vositalari va imkoniyatlari haqida psixologik va lingvistik jihatdan bilim va tajribaga ega emas edi. 1951-yilning yozida Ijtimoiy fanlar bo‘yicha tadqiqot kengashi (SSRC (the Social Science Research Council)) Kornel universiteti (Cornell university) da til bo‘yicha birinchi fanlararo seminarni tashkil qildi. Psixologlar J. Kerroll, J. Jenkins, J. Miller, Ch. Osgud va tilshunoslar J. Grinberg, F. Lounsberi, T. Sebeok “psixolingvistika” atamasining ilmiy nutqda keng tarqalishiga hissa qo‘shdi. 1954-yilda “Psixolingvistika: nazariya va tadqiqot muammolariga umumiy nuqtai nazar” monografiyasi ("Psycholinguistics: A Survey of Theory and Research Problems ") nashr etildi. 1961-yilda S.Saportaning “Psixolingvistika: O‘qish kitobi” ("Psycholinguistics: A Book of Readings") nashridan so‘ng “psixolingvistika” atamasi avvalgidan ko‘ra ahamiyat kasb etadi, shuningdek, ushbu sohaning fanlararo ob‘ekt sifatidagi ahamiyatini tasdiqlaydi. Psixolingvistik xususiyatlarni nazariy asoslash L. Vygotskiy, T. Xarli, S. Ervin-Tripp, O. Zalevska, L. Kalmykova, D. Slobin, O. Leontiev, G. Miller, Ch. Osgud, O. Ulanovich, P. Fraisse, N. Chomskiylarning ilmiy izlanishlarida ham toppish mumkin. R. Riberva H. Vetter til psixologiyasining nazariy va tarixiy ildizlarini tadqiq etib, uning murakkabligi va ahamiyatini ta‘kidlaydi.

Psixolingvistika, shuningdek, tadqiqot doirasida ushbu sohaning to‘rtta muhim mavzusini ajratib ko‘rsatadi: til, fikr va xatti-harakatlar; til va miya; aloqa va uning

patologiyasi; aloqani qiyosiy o‘rganish. A. Leontiev psixolingvistik yondashuvning “maktab grammatikasi” bilan bog‘liq muammo uchun ahamiyatini ochib beradi, va yana shuni qayd etadiki, “Psixolingvistik nuqtai nazar nihoyatda muhimki, shu bois uni chetlab o‘tib bo‘lmaydi”. J. Senoz asarlari va Fr. Genesee asarlari multilingvallikning psixolingvistik jihatlariga bag‘ishlangan. Shu bilan birga, yetarli darajada tadqiq etilmagan va ahamiyatga ega bo‘lmagan polilingvallik uchun yuqoridagi shartlar muayyan qoidalarga aniqlik kiritish uchun kuchli rag‘bat hisoblanadi.

Xulosa

Shunday qilib, biz ijtimoiy va shaxsiy omillarni hisobga olgan holda tilning ishlashi va o‘zaro aloqasi, talaffuzi, muloqot jarayonida tushunish haqida chuqur bilim beradigan ko‘p tillilikning psixolingvistik jihatini ko‘p tillilik sohasidagi muhim jihatlardan biri deb hisoblaymiz. Uning psixolingvistik jihatlarini batafsil ko‘rib chiqish bir nechta tillarni o‘zlashtirish va ulardan hayot davomida foydalanishda muvaffaqiyatga erishishga hissa qo‘shadi.

References

1. Baker, E., Croot, K., McLeod, S., & Paul, R.: Psycholinguistic models of speech development and their application to clinical practice
2. Journal of speech, language, and hearing research 44 (2001)
3. Characteristic features of modern polylingual education. Mariupol (2021)
4. Cook, V.: Evidence for Multicompetence. Language Learning
5. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-1770.1992>
6. Chomsky, N.: Language and Mind Third. Cambridge
7. <https://www.ugr.es/fmanjon/Language%20and%20Mind.pdf> (2006).
8. Ervin-Tripp, S. M., Slobin, D. I.: Psycholinguistics. Annual review of psychology 17 (1966)